

Aðalatriðið var tónlistin sjálf

Öld er frá fæðingu Björns Ólafssonar, fiðluleikara og konsertmeistara. Hlíf Sigurjónsdóttir, sem var einn nemenda hans og varð fyrir miklum áhrifum frá honum, minnst Björns á tónleikum á sunnudagskvöld og vinnur að útvarpsþáttum um hann.

Einar Falur Ingólfsson efi@mbl.is

Hlíf Sigurjónsdóttir fiðluleikari og Hreinn Valdimarsson tæknimaður með eina af lakkplötunum með leik Björns Ólafssonar og félagam sem varðveittar eru hjá Ríkisútvarpinu.

Morgunblaðið/Árni Sæberg

Björn leit svo á að það væri hlutverk hans að miðla tónlistinni og gefa þjóðinni, og um leið að bæta mannlífið hér,“ segir Hlíf Sigurjónsdóttir fiðluleikari um Björn Ólafsson, fiðluleikara og konsertmeistara. Björn var kennari Hlíf og hafði mikil áhrif á stefnu hennar í lífinu en nú á sunnudag, 26. febrúar, er öld liðin frá fæðingu þessa ástsæla listamanns.

Í vetur flytur Hlíf allar sónóttur og partítur fyrir einleiksfiðlu eftir J.S. Bach á þrennum tónleikum í Háteigskirkju og í Vorfrúarkirkju í Svendborg á Fjóni, og á öðrum tónleikum í Reykjavík, nú á sunnudagskvöld kl. 20, minnst hún aldarafræmli kennara síns. Undanfarið hefur Hlíf einnig undirbúið þætti fyrir Rás 1 Ríkisútvarpsins, um Björn og meðleikara hans, og þeir fyrstu verða sendir út um páskana.

„Ég hefði eflaust ekki helgað líf mitt tónlistinni, hefði Björn Ólafsson ekki verið kennari minn og fyrirmynd,“ segir Hlíf. „Ég var tólf ára gömul þegar ég fór fyrst í tíma til hans og hann var kennari minn í níu ár. Ég var í síðasta hópnunum sem hann útskrifaði 1974. Hann veiktist stuttu seinna.“

Björn var merkur frumkvöðull í tónlistarlífi þjóðarinnar um og eftir miðja síðustu öld og má segja að hann hafi ásamt félögum sínum leitt ákveðna tónlistarbyltingu hér, fyrir tilstuðlan Ríkisútvarpsins. En hvernig maður var hann?

„Hann var ljúflingur,“ segir Hlíf. „Ég heyrði hann aldrei skipta skapi, hann var maður lausna, án þess að gefa eftir það sem honum fannst vera aðalatriðið en það var alltaf málstaðurinn – tónlistin sjálf. Maður fékk aldrei að spila ekki vel!“ segir hún og hlær. „Hann smitaði svo frá sér. Við nemendurnir spiludum öll miklu betur en við í raun höfðum tækni til. Hann kveikti andann.“

Hlíf segir að nú undanfarið, meðan hún hefur unnið að gerð útvarpsþátta um Björn, hafi hún velt því fyrir sér hvað hann hafi gefið henni og hvernig. „Ég held að af öllum þeim góðu fiðluleikurum sem ég hitti og var í tímum hjá, þá hafi hann verið rausnarlegastur á jákvæðan hátt, hann hvatti alltaf og studdi, reif aldrei niður. Og hann var minnsta „egóið“. Og ég held líka að þess vegna, í og með, hafi hann misst orkuna allt of fljótt en starfsævi hans varð ekki nema 36 ár.

Þegar ég horfi yfir þessa sögu þá er ég viss um að hefði útvarpið ekki komið til og skapað Birni öll þessi tækifæri til að spila og hljóðrita, þá hefði hann aftur flutt úr landi.“

Undanfarna mánuði hefur Hlíf sókk sér niður í sögu Björns og upptökur með leik hans sem til eru hjá Ríkisútvarpinu, margar á viðkvæmum og illa skráðum lakkplötum sem hún hlýðir á með Hreini Valdimarssyni tæknimanni í sérstökum tækjum.

Gimsteinar hjá Útvarpinu

„Það er gríðarlega mikið til hjá útvarpinu með leik Björns. Sumt af því er skemmt. En gimsteinar klassískrar hljóðfærameningar þjóðarinnar eru geymdir í safni útvarpsins og þjóðin þarf að spýta í lófana og gera þessum fjársjóðum sómasamlega skil með því að koma upptökunum í varanlegt og aðgengilegt horf,“ segir Hlíf.

„Margar upptakanna eru ekki einu sinni dagsettar og það þarf að gíska á efni og dagsetningar út frá „log-bókum“, til að öðlast yfirsýn yfir það hvenær þær voru hljóðritaðar.“

Björn lék iðulega fyrir landsmenn

með Árna Kristjánssyni píanóleikara. Er mikið til af samleik þeirra?

„Nei, það er ekki mikið til með þeim tveimur, sem mér þykir miður því ég veit hvað þeir spiluðu mikið saman. Þeir komu fram á háskóla-tónleikaröðum og ferðuðust um allt land og þar sem þeir komu kviknuðu eldar af áhuga og stofnaðir voru tónlistarskólar og tónlistarfélag. En upp úr stendur að bak við þá stöð þessi merka stofnun, Ríkisútvarpið.“

Hlíf rifjar upp að þegar Björn hafði lokið námi sínu í Vínarborg vorið 1939, þá hafði hann þegið boð um stöðu í fyrstu fiðlu í Vínarfilharmóníunni. Hann hélt heim í stutt sumarleyfi en komst ekki aftur út því heimsstyrjöldin síðari braust út. „Hann fór þá strax að kenna hér og varð mjög virkur í tónlistarlífinu. Árið 1930 var útvarpið stofnað, einnig Tónlistarskólinn í Reykjavík og Tónlistarfélagið ári síðar; þetta voru bakhjarlar þess að hér þroskaðist klassísk tónlistarmening.“

Sparaði sig aldrei

Hlíf segir að Ríkisútvarpið hafi séð um uppeldishlutverkið, að mennta þjóðina svo hún lærði að meta þessa

tegund tónlistar. Þar hafi Páll Ís-
ólffsson verið í forsvari sem og Jónas
Þorbergsson útvarpsstjóri en hann
var tengdafaðir Björns Ólafssonar.
Útvarpið var til að mynda með
hljóðfæraleikara á launum, þá Emil
Thoroddsen og Þórarín Guðmunds-
son og léku þeir mest léttklassík, í
beinni útsendingu.

„Björn vann mikið innan útvarps-
ins og vinnudagar hans voru langir,
sé ég, og hann sparaði sig aldrei.
Þegar Strokkvartett útvarpsins var
stofnaður leiddi Björn hann. Ég hef
tínt til einar þrjá-
tíu upptökur frá
einungis fjórum ár-
um með þeim
kvartetti. Þeir voru
á launum hjá út-
varpinu við að
flytja klassíska
kvartetta og fluttu
til að mynda alla
sex ópus 18 eftir
Beethoven. Ég hef
aðeins fundið þrjá þeirra á lakk-
plötum svo ekki var allt hljóðritað
sem flutt var.“

Sá hefur æft sig!

Eftir heimsstyrjöldina komu heims-
kunnir tónlistarmenn til Íslands á
vegum Tónlistarfélagssins, þar á
meðal fiðluleikarinn Adolf Busch og
píanóleikarinn Rudolph Serkin. Hlíf
segir Busch hafa hrifist af leik
Björns og svo fór að Björn var í eitt
ár í Bandaríkjunum á hans vegum.
Hún segir upptökurnar leiða í ljós
að þegar Björn snéri aftur hafi hann
verið á hátindi ferils síns sem tón-
listarmaður.

„Í fyrsta útvarpsþættinum verða
leiknar upptökur frá fyrstu fjórum
árunum eftir að hann koma aftur
heim, hann leikur ýmis glansnúmer
fiðluleikara og sá hefur æft sig!
Björn lifði fyrir fiðluna og var í
þjónustu tónlistargyðjunnar, en
hann var aldrei í aðalhlutverki held-
ur miðill þessarar mannþætandi
tónlistar. Til að bæta heiminn. Ég
held að hörmungar seinni heims-
styrjaldarinnar hafi haft mikil og
djúpstæð áhrif á hann og auðvitað
kynntust margir nánir erlendir sam-
starfsmenn hans hér heima því per-
sónulega, þeir flúðu nasismann og
lögðu sitt til málanna hér við upp-
byggingu íslensks tónlistarlífs,“ segir
Hlíf. Í öðrum þættinum um Björn
hyggst hún meðal annars flytja upp-
töku með leik Victors Urbancic,
Lanzky Otto og Björns á Hornt-
róinu í Es-dúr eftir Brahms. „Með-
al annars verða fluttir tveir kaflar
úr þessu tríói og flutningurinn er
svo frábær að hárin rísa á höfðinu!
Þeir skilja hvað nóturnar þýða og
plássíð á milli þeirra, en kunna ekki
bara að spila fallega og að það

„Opnaði augu og eyru landsmanna“

Öld er í dag frá fæðingu Björns Ólafssonar, fiðluleik-
ara og konsertmeistara, sem setti ríkulegan svip á
tónlistarlíf landsmanna um miðja síðustu öld.

Björn hóf fiðlunám sjö ára gamall hjá Þórnari Guð-
mundssyni og nam hjá honum í fimm ár; þá stundaði
hann nám við Tónlistarskólann í Reykjavík 1930 til
1931 og í Vín í Austurríki á árunum 1931 til 1932 hjá
K. Heller, sem verið hafði kennari hans í Tónlistar-
skólanum og stundaði ennfremur nám við Tónlistar-
háskólann þar í borg. Björn nam aftur við Tónlistar-
skólann í Reykjavík 1932 og lauk burtfararprófi 1934.
Þá leið leiðin að nýju til Vínar í framhaldsnám sem
lauk með diplómagráðu fimm árum síðar, 1939. Birni
bauðst þá starf við Wiener Philharmoniker en seinni
heimsstyrjöldin kom í veg fyrir að hann gæti þegið
það boð. Hann stundaði síðar nám og tónlistarstörf í
Bandaríkjunum, hjá Adolf Busch árin 1947 til 1948.

Björn var konsertmeistari í Hljómsveit Reykjavíkur
á árunum 1939 til 1950 og í Símfóníuhljómsveit Íslands
1950 til 1972. Hann var fiðluleikari og kennari við
Tónlistarskólann í Reykjavík 1939 til 1975 og veitti
strengjædeild skólans forstöðu í nær þrjá áratugi,
1946 til 1975. Björn lést árið 1984, 67 ára að aldri.

Hlúði að nýgræðingnum

Björn Ólafsson konsertmeistari varð lærimeistari
margra helstu fiðluleikara þjóðarinnar sem uxu úr
grasi um og eftir miðja síðustu öld. Í skrá frá minning-
artónleikum um Björn árið 1987 skrifar Gunnar Eg-
ilsson meðal annars: „Björn opnaði augu og eyru
landsmanna með leik sínum, tónleikar hans og Árna
Kristjánssonar voru opinberum, ósérhlífni þeirra og

Fiðluleikarinn, konsertmeistarinn og kennarinn daði
Björn Ólafsson (1917-1984).

fleiri góðra manna við kennslu og þjálfun ungs fólks
til tónlistariðkunar voru dæmefá. Flestum þessum
brautryðjendum, og þá ekki síst Birni, hlotnaðist að
sjá árangur erfðis síns og draumana rætast. Á ótrú-
lega skömmum tíma fór þrotlaust starf þeirra að bera
ávíxt. Þeir hlúðu að nýgræðingnum, fylgdust með
honum sprotunum vaxa úr moldinni og ná að
blómstra.“

hljómi vel. Á upptökuskráning-
arbókum þess tíma sést að Björn og
félagar hafa bara fengið tvær
klukkustundir til að hljóðrita heilan
kvartett, sem þýðir að það var bara
ein taka. Þetta er eins og að vera á
tónleikum, sent út beint og áheyr-
endur eru öll þjóðin. Enda er flutn-
ingurinn rafmagnaður.“

Þessi saga okkar er stutt

Hver finnst Hlíf vera arfleifð Björns
Ólafssonar konsertmeistara?

„Það er kominn tími til að hlusta
aftur á hann og ekki síst eldri upp-
tökurnar,“ svarar hún. „Þegar ég
hlusta til að mynda á kvartettana
sem félagarnir léku, vildi ég óska að
ég hefði fengið að hlusta á þetta
reglulega þegar ég var að alast upp.“

Þetta hefur
gleymsst. Það er
veikleiki hjá þjóð-
inni hvað við er-
um nýjungagjörn
og ekki alveg
dómbær á þá frá-
bæru listamenn
sem við höfum
átt. Björn var
heimsklassa lista-
maður, sem kaus

að miðla til þjóðar sinnar og byggja
hana upp. Hann átti sér þann draum

**„Björn lifði fyrir fiðl-
una og var í þjón-
ustu tónlistargyðj-
unnar, en hann var
aldrei í aðalhlutverki
heldur miðill þessarar
mannþætandi tónlistar.
Til að bæta heiminn.“**

að við kæmumst í klassískum hljóð-
færaleik á sama plan, listrænt og
menningarlega, og í Mið-Evrópu
þar sem er vaxa þessarar tónlistar.
Þessi saga okkar er mjög stutt en
við verðum að fara að vakna og
halda henni til haga. Það var ekki
bara Björn, tónlistarmennirnir voru
fleiri, en hann hafði þessi beinu áhrif
á mig og átti þátt í að gera mig að
þeirri manneskju sem ég er og því
fjalla ég nú um hann,“ segir Hlíf.

Að þakka fyrir

Hvað varðar verkin eftir Bach, sem
Hlíf leikur á tónleikum á sunnu-
daginn, þá segist hún hafa alist upp
með þeim hjá Birni.

„Ég fór í gegnum allar þessar
sónötur og partítur hjá honum. Þegar
ég spila þessa músík þá er ég í
samtali við Björn. Og þegar ég fyllt-
ist þörf til að hljóðrita þær og gaf út
á diskum árið 2008, þá sá ég alveg
hvaðan sú þörf var komin. Annars
vegur var það til að þakka honum
fyrir mig og hins vegar vegna þess
að ég er viss um að ef hann hefði
haft tök á hefði hann hljóðritað þessi
verk líka. Björn spilaði allar þessar
sónötur og partítur í útvarpið en ég
hef bara fundið upptöku með E-dúr
partítunni og mun hún heyrast í ein-
um útvarpsþættinum,“ segir Hlíf.